

แนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลก
ทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
Development guidelines for conservation and restoration
of the Cultural World Heritage Site of Ayutthaya Historical Park

ธาดรี มหันตรัตน์¹ และสิริพัทธ์ ลาภจิตร²
Dhatree Mahantarath¹ and Siriphat Lapchit²

Received : April 22, 2020; Revised : May 15, 2020; Accepted : May 15, 2020

บทคัดย่อ (Abstract)

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันปัญหา และแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยการวิจัยเชิงปริมาณ สอบถามเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ประกอบการร้านค้า ผู้นำชุมชน ประชาชนและนักท่องเที่ยว จำนวน 400 คน โดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้แทนภาคเอกชน/ร้านค้าและผู้แทนชุมชนจำนวน 15 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

สถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาสาเหตุ พบว่า อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้รับการดูแลบำรุงรักษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ถึงแม้จะได้รับการดูแล แต่ยังประสบปัญหาการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน สาเหตุสำคัญที่ทำให้แหล่งมรดกโลกในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา มีสภาพชำรุดทรุดโทรมสูญหายและถูกทำลาย ได้แก่ 1) การกระทำของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา; Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, Thailand;
e-mail : dhatreecu24@hotmail.com

²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์; Faculty of Humanities and Social Sciences, Surin Rajabhat University, Thailand; e-mail : siriphat.lapjit@gmail.com

2) เมืองอยุธยา มีสภาพเป็นเมืองใหม่ซ้อนทับเมืองเก่า 3) การบริหารจัดการมรดกโลก 4) การบังคับใช้กฎหมายตามภารกิจของหน่วยงานต่าง ๆ 5) โครงสร้างและวัสดุที่ใช้สร้างโบราณสถานเสื่อมสภาพลง และ 6) การดำเนินการต่อแหล่งโบราณสถานที่ยังเน้นให้อำนาจกับรัฐบาลกลาง โดยละเลยความสำคัญของบทบาทหน้าที่ต่อโบราณสถานของชุมชนหรือสังคมท้องถิ่น

แนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรม พบว่าโดยภาพรวมส่วนใหญ่ให้ความสำคัญอันดับแรก คือ ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม รองลงมาคือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการมีส่วนร่วม และด้านบริการและการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อใน 5 อันดับแรกได้แก่ การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แผนแม่บทการควบคุมการใช้พื้นที่อย่างเคร่งครัด การจัดสรรงบประมาณดูแลรักษาโบราณสถานและพื้นที่โดยรอบอย่างต่อเนื่อง การดูแลรักษาหรือให้ความคุ้มครองต่อมรดกโลกและพื้นที่โดยรอบตามอนุสัญญามรดกโลกและพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ส่งเสริมพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว สร้างการจูงใจเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทั้งนี้การปฏิบัติภารกิจต้องมีแผนระยะสั้น แผนระยะกลาง และแผนระยะยาว

คำสำคัญ (Keywords) : แนวทางการพัฒนา, การอนุรักษ์และฟื้นฟู, มรดกโลก, แหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรม, อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

Abstract

The purposes of this research were to study the current situation and problems and guidelines for the development of conservation and restoration of world heritage sites of Ayutthaya Historical Park. The study was a qualitative and quantitative research. Quantitative research ask government officials, entrepreneurial, community leaders', citizens and tourists, 400 samples, by using questionnaire were analyzed by using statistics for data analysis, percentage, standard deviation. The qualitative, interview, government officials, private representatives/ entrepreneurial, and Community representative, 15 people. The analyzed by means of content analysis. The findings were as follows:

Current situation and problem causes indicated that Ayutthaya Historical Park has been maintained by related agencies. Although it has been supervised by government agencies but still experiencing the deterioration of the ancient sites. The cause of the

ancient sites at Ayutthaya Historical Park were declined, lost and damaged as follows: 1) It was caused by human actions both directly and indirectly. 2) The city of Ayutthaya is a new city overlapping the old city. 3) World heritage Management. 4) There were many enforcements of laws based on the missions of various agencies. 5) The ancient ruins were declined, lost and damaged by the structure and materials used to create deterioration and 6) The operation of most ancient sites that focused on empowering the central government would be ignored the importance of the role of historic sites to local communities or societies.

Development guidelines for conservation and restoration of the World Cultural Heritage Sites were found that, in generally, the top priority was physical and environmental, followed by management, participation, services and tourist activities respectively. When it was considered in the top 5 items as follows: Strict implementation of the master plan to control of land use, being continuous budget allocation for maintaining historic sites and surrounding areas, preservation or protection of world heritage sites and surrounding areas according to the World Heritage Convention and the Ancient Antiquities Act, promoting the development of community potential to support tourism, and create incentives for tourists to conservation tourism. The operation must have a short-term plan, medium-term plan and long-term plan.

Keywords : Guidelines for Development, Conservation and Restoration, Heritage, Cultural World Heritage Site, Ayutthaya Historical Park

บทนำ (Introduction)

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมแหล่งหนึ่งที่มีความโดดเด่นในภาคพื้นเอเชีย ด้วยมีลักษณะและการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก: UNESCO) ให้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกภายใต้ชื่อ “นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” (Fine Arts Department, 2015) อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีเนื้อที่ 1,810 ไร่ แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีโบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนมากได้แก่ โบสถ์ วิหาร วัด และพระราชวังต่าง ๆ (Ministry of Culture, 2018) “อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” จึงนับว่าเป็นแหล่ง

ท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งที่เป็นที่รู้จักมีชื่อเสียงและได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาท่องเที่ยวจำนวนมาก

สถานการณ์ปัจจุบันสภาพพื้นที่และภูมิทัศน์โดยรอบของแหล่งมรดกโลกอยุธยา มีสภาพเสื่อมโทรม สาเหตุหลักเกิดจากบ้านเมืองได้มีการพัฒนาเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง ทั้งระดับจังหวัดและระดับชาติ ภัยธรรมชาติเช่นอุทกภัย รวมทั้งสาเหตุจากการเป็นแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับ Varakunwit (2008) พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีมากส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม ประเพณีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับงาน Mahantararat, Lapjit and Boonvissead (2016) ได้กล่าวถึงจากการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลกระทบต่อสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมภูมิทัศน์ไม่สวยงาม เนื่องจากการสร้างอาคารร้านค้าบดบังทัศนียภาพของแหล่งมรดกโลก ก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างลงในพื้นที่ของวัด การบุกรุกพื้นที่ การทำลายโบราณสถาน การทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลในบริเวณมรดกโลก รวมถึงปัญหาการอนุรักษ์คุ้มครองมรดกโลกที่เชื่อมโยงกับปัญหาการบริหารจัดการและการบังคับใช้กฎหมาย ทำให้มีภาวะเสี่ยงที่จะถูกถอดถอนจากมรดกโลก ด้วยสภาพความเสื่อมโทรมของโบราณสถาน และสอดคล้องกับ Prongchitr (2018) ปัจจัยสำคัญที่มีความเสี่ยงถูกถอดถอนจากเมืองมรดกโลกคือ การบุกรุกพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ฯ ในการสร้างเป็นร้านค้า และปัญหาความไม่เข้าใจระหว่างหน่วยงานของรัฐกับรัฐ และรัฐกับประชาชนจึงนำไปสู่ความขัดแย้ง ขณะเดียวกันผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงและโดยอ้อมกับโบราณสถานคือ ความเสียหายและความเสื่อมโทรมของโบราณสถาน และพื้นที่มรดกโลกอยุธยา

จากสถานการณ์สภาพปัญหาที่ปรากฏเกิดขึ้นกับมรดกโลกอยุธยา ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาหาแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เพื่อประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนสามารถนำแนวทางในการดำเนินการกิจ ผนวกควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองและเพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมให้มีความยั่งยืนและยังคงเป็นแหล่งมรดกโลกสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีวิธีดำเนินการวิจัยเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ดังนี้

ขอบเขตการวิจัย

(1) ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ทำการสำรวจสัมภาษณ์และเก็บแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

(2) ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ กลุ่มผู้แทนภาครัฐ กลุ่มผู้แทนภาคเอกชน/ร้านค้า กลุ่มผู้แทนชุมชน และนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้แทนภาครัฐ ผู้แทนภาคเอกชน/ร้านค้า และผู้แทนชุมชน จำนวน 15 คน และเก็บแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน ส่วนการสนทนากลุ่มเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน

(3) ขอบเขตด้านเนื้อหา เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกโลกอยุธยา ใน 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม ด้านการบริการและกิจกรรมการท่องเที่ยว และด้านการมีส่วนร่วม โดยการเก็บแบบสอบถามและการสนทนากลุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ 1) แบบสำรวจ (Basic Survey) 2) แบบสัมภาษณ์ (Interviews) 3) แบบสอบถาม (Questionnaire) และ 4) การสนทนากลุ่ม (Focused Group) การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพสังเคราะห์เนื้อหาตามความมุ่งหมายและกรอบแนวคิดของการวิจัย ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณทำการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป นำผลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และนำไปสรุปผลของการวิจัย

ผลการวิจัย (Research Results)

สถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาสาเหตุ พบว่า อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้รับการดูแลบำรุงรักษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ถึงแม้จะได้รับการดูแลจากหน่วยงานรัฐ แต่ยังประสบปัญหาการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน ปัญหาการบุกรุก การก่อสร้างทับซ้อนโบราณสถานย่านการค้าโบราณ แนวถนนและคูคลองโบราณ การต่อเติมร้านค้าและดัดแปลงเป็นที่อยู่อาศัยที่พระวิหารวัดมิ่งมงคลพิตร มีการตั้งร้านค้าต้นไม้ริมทางที่ถนนป่าไธวันและชีกุน ทำให้เกิดปัญหาจราจรและเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มลพิษและน้ำเน่าเสีย นอกจากนี้ยังมีสิ่งก่อสร้างที่ไม่ใช่ประโยชน์ ได้แก่ ตลาดบก ตลาดน้ำ บึงพระราม และพื้นที่หลังศาลากลางเก่า สาเหตุที่ทำให้แหล่งมรดกโลกอยุธยา มีสภาพชำรุดทรุดโทรมสูญหายและถูกทำลาย ได้แก่ 1) การกระทำของมนุษย์ทั้งทางตรง

และทางอ้อม 2) เมืองอยุธยา มีสภาพเป็นเมืองใหม่ซ้อนทับเมืองเก่า 3) การบริหารจัดการมรดกโลก 4) การบังคับใช้กฎหมายตามภารกิจของหน่วยงานต่าง ๆ 5) โครงสร้างและวัสดุที่ใช้สร้างโบราณสถานเสื่อมสภาพลง วัชพืชและต้นไม้ที่ขึ้นบนโบราณสถานมีขนาดใหญ่เกินกว่าที่จะทำลายได้ และ 6) การดำเนินการต่อแหล่งโบราณสถานที่มุ่งเน้นให้อำนาจกับรัฐบาลกลางเพื่อปฏิบัติต่อแหล่งโบราณสถาน โดยละเลยความสำคัญของบทบาทหน้าที่ต่อโบราณสถานของชุมชนหรือสังคมท้องถิ่น

ผู้วิจัยนำข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ผลวิเคราะห์ปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม

แนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดก	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน	
โลก		มาตรฐาน	แปลผล
โดยภาพรวม	$\bar{X}$	S.D.	
ด้านการบริหารจัดการ	4.84	0.674	มากที่สุด
ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม	4.86	0.689	มากที่สุด
ด้านการมีส่วนร่วม	4.82	0.663	มากที่สุด
ด้านบริการและการท่องเที่ยว	4.79	0.586	มากที่สุด
ภาพรวม	4.82	0.652	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.82$, S.D. = 0.652) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญอันดับแรก คือ ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม ($\bar{x} = 4.86$, S.D.=0.689) รองลงมาคือ ด้านการบริหารจัดการ ($\bar{x} = 4.84$, S.D.=0.674) ด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{x} = 4.82$, S.D.=0.663) และด้านบริการและการท่องเที่ยว ($\bar{x} = 4.79$, S.D.=0.586) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อใน 5 อันดับแรกได้แก่ การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แผนแม่บทการควบคุมการใช้พื้นที่อย่างเคร่งครัด การจัดสรรงบประมาณดูแลรักษาโบราณสถานและพื้นที่โดยรอบอย่างต่อเนื่อง การดูแลรักษาหรือให้ความคุ้มครองต่อมรดกโลกและพื้นที่โดยรอบตามอนุสัญญามรดกโลกและ พ.ร.บ.โบราณสถาน

โบราณวัตถุ ส่งเสริมพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และ สร้างการจูงใจให้นักท่องเที่ยวเกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

สรุปผลความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาแต่ละด้าน ได้ดังนี้

1. ด้านการบริหารจัดการ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และทุกข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงความสำคัญ 3 ลำดับแรก ได้แก่ มีการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทการควบคุมการใช้พื้นที่อย่างเคร่งครัด รองลงมา คือ มีการจัดสรรงบประมาณดูแลรักษาโบราณสถานและพื้นที่โดยรอบอย่างต่อเนื่อง มีมาตรการควบคุมการห้ามก่อสร้างอาคารภายในพื้นที่มรดกโลก มีการสำรวจตรวจตราสภาพโบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นประจำหากชำรุดหรือสึกหรอให้รีบซ่อมแซมตามวิธีการวิชาการที่เหมาะสม

2. ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และทุกข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงความสำคัญ 3 ลำดับแรก ได้แก่ มีการดูแลรักษาหรือให้ความคุ้มครองต่อมรดกโลกและพื้นที่โดยรอบตามอนุสัญญามรดกโลก และ พ.ร.บ. โบราณสถาน โบราณวัตถุ รองลงมา คือ มีการดูแลรักษาซ่อมแซมโบราณสถาน สถาปัตยกรรมให้มีความดั้งเดิมอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ การบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ ต้องมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มาทำการซ่อมแซมหรือสร้างขึ้นใหม่บนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทลานจอดรถ ทางเดินเท้าหรือทางสัญจร ต้องจัดระบบระบายน้ำเพื่อไม่ให้พื้นที่น้ำท่วมขังตัวโบราณสถานและบริเวณโดยรอบ และ มีการขุดลอกคูคลองโบราณ ระบบกำจัดน้ำเสีย และสิ่งปฏิกูลก่อนทิ้งลงคูคลอง

3. ด้านบริการและการท่องเที่ยว ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และทุกข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงความสำคัญ 3 ลำดับแรก ได้แก่ สร้างการจูงใจให้นักท่องเที่ยวเกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รองลงมา คือ มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว มีแผนผัง ห้องฟังบรรยายเล่าประวัติโบราณสถานและคุณค่าแหล่งมรดกโลก แนะนำการปฏิบัติตัว

ก่อนไปเที่ยวยังจุดต่าง ๆ จัดเจ้าหน้าที่หรือมัคคุเทศก์อาสา เพื่อบริการและให้ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ

4. ด้านการมีส่วนร่วม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และทุกข้อมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงความสำคัญ 3 ลำดับแรก ได้แก่ มีการกระตุ้นส่งเสริมศักยภาพชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น อบรมมัคคุเทศก์อาสา พนักงานขับรถ พ่อค้าแม่ค้า รองลงมา คือ อนุรักษ์ความเป็นพลเมืองที่ดี หากพบเห็นโบราณสถานทรุดโทรมพังชำรุดต้องแจ้งหน่วยรับผิดชอบทันที ช่วยดูแลสอดส่องมิให้มีการบุกรุกทำลายหรือขุดหาโบราณวัตถุหากพบเห็นแจ้งตำรวจหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นกันเอง และมีความซื่อสัตย์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจและกลับมาใช้บริการอีกครั้ง

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

1. จากผลวิจัยพบว่า สถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า ปัญหาการบุกรุก การก่อสร้างทับซ้อนโบราณสถานย่านการค้าโบราณ แนวถนนและคูคลองโบราณ การต่อเติมร้านค้าและดัดแปลงเป็นที่อยู่อาศัยที่ ทำให้เกิดปัญหาจราจร และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Prongchitr (2018) พบว่า ปัญหาหรือปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความเสี่ยงถูกถอดถอนจากมรดกโลก คือ การบุกรุกพื้นที่ของอุทยานประวัติศาสตร์ฯ จากประชาชน ที่เข้าไปใช้สถานที่อุทยานประวัติศาสตร์ในการสร้างเป็นร้านค้า และปัญหาความไม่เข้าใจระหว่างหน่วยงานของรัฐกับรัฐ และรัฐกับประชาชน จึงนำไปสู่ความขัดแย้งและขณะเดียวกันผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงกับโบราณสถาน คือ ความเสียหายและความเสื่อมโทรม ตลอดจนเกิดภาพลักษณ์ที่ไม่เหมาะสมในการเป็นมรดกโลก

จากผลวิจัยพบว่าสาเหตุสำคัญที่มีผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา เกิดจาก 1) การกระทำของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม 2) เมืองอยุธยาที่มีสภาพเป็นเมืองใหม่ซ้อนทับเมืองเก่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ Verawat and Sungraksa (2018) พบปัญหาในเขตมรดกโลกพระนครศรีอยุธยาที่สำคัญ คือ 1) ปัญหาจากภัยธรรมชาติ 2) ปัญหาอันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ 3) ปัญหาจากสภาวะที่พระนครศรีอยุธยามีสภาพเป็นเมืองใหม่ทับเมืองเก่า สอดคล้องกับงานของ Mahantararat and Unkaew (2016) พบว่าสถานการณ์มรดกโลกอยุธยาค่อนข้างน่าเป็นห่วง โบราณสถานบางแห่งเต็มไปด้วยร้านค้าจนส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพ บริเวณ

ลานหน้าศาลากลางจังหวัดหลังเก่าที่ยูเนสโกนำป้ายมรดกโลกมาติดไว้ก็อยู่ในตำแหน่งไม่เหมาะสม นอกจากนั้นพื้นที่ดังกล่าวยังเป็นที่ตั้งตลาดนัดขายของทุกสัปดาห์จนบดบังสัญลักษณ์ยูเนสโกกลืนหายไป และสอดคล้องกับงานวิจัย Mahantararat and Lapchit (2012) ที่พบว่า การขยายเมืองทำให้มีการสร้างอาคารที่อยู่อาศัยร้านค้าบดบังทัศนียภาพที่สวยงามของโบราณสถานและรูกูล้ำพื้นที่แหล่งมรดกโลก ตลอดจนการพัฒนาถนนภายในเขตเมืองเพื่อรองรับการคมนาคมทำให้เขตเมืองพัฒนาเป็นไปอย่างไร้ทิศทางไม่สอดคล้องกับแผนการพัฒนาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม รวมทั้งปัญหาประสิทธิภาพการนำมาตรการทางกฎหมายในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกไปสู่การปฏิบัติ สอดคล้องกับงานวิจัย Thongjan and et al. (2013) ที่พบว่า กรมศิลปากรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการพื้นที่โบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ตั้งอยู่ในเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และต่างฝ่ายได้ใช้อำนาจของตนเอง จึงเกิดปัญหาการบังคับใช้กฎหมายที่ทับซ้อนกัน จึงทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เสียหาย ถูกทำลายสูญหาย นอกจากนี้ในงานวิจัยของ Phrawatmeung (2013) พบว่าปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินทับซ้อน ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นยังอยู่ในระดับต่ำ เพราะขาดความรู้ความเข้าใจการเป็นมรดกโลก และขาดความสำนึกร่วมในการเป็นเจ้าของ และสอดคล้องกับ Chainarong and Thadaniti (2012) พบปัญหาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ อยู่ที่จิตสำนึกของทั้งผู้เข้ามาท่องเที่ยวและคนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวที่ยังไม่มากพอ และปัญหาของการรูกูล้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดินในกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ โบราณสถานบางแห่งถูกทำลายและบางแห่งถูกปล่อยทิ้งร้าง

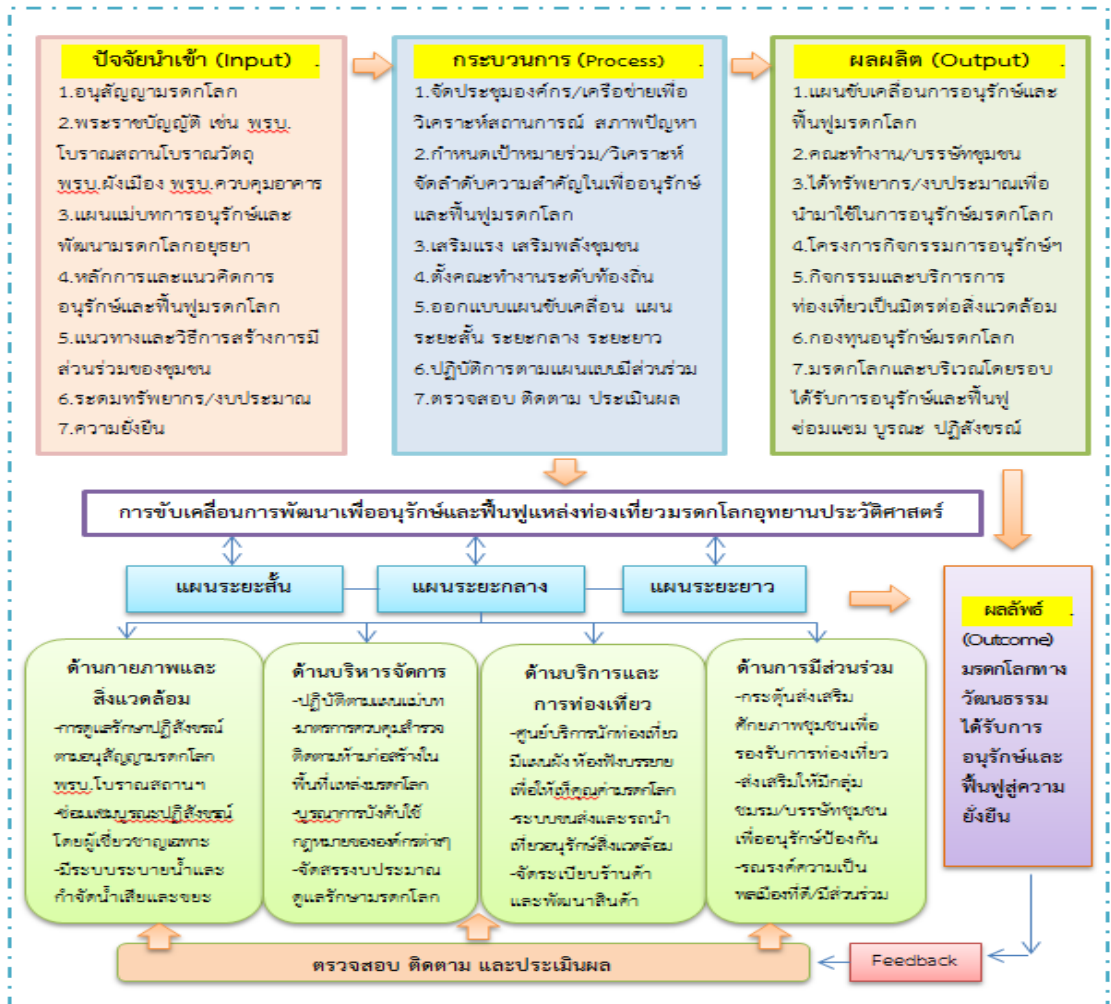
2. จากผลการวิเคราะห์การศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงความสำคัญมากที่สุดคือ ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม รองลงมาคือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการมีส่วนร่วม และด้านบริการและกิจกรรมการท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัย Chan-Thaweessomboon (2011) พบว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ประกอบด้วย การพัฒนาทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมสะอาดสะดวกปลอดภัยต่อการเดินทางของนักท่องเที่ยว การบริหารจัดการท่องเที่ยวในเรื่องการกำหนดนโยบายให้ชัดเจน การกำหนดผังเมืองการควบคุมการก่อสร้าง การดูแลทำนุบำรุงบูรณะซ่อมแซมโบราณสถาน สอดคล้องกับงานวิจัย Sopha and et al. (2011) มีข้อเสนอแนะการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกของประเทศไทยด้านนโยบายควรมีมาตรการในการอนุรักษ์พื้นที่ แผนการอนุรักษ์ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตควบคู่กันไป

ควรมีการสำรวจและปรับปรุงปัจจัยพื้นฐานที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องสุขา สถานที่จอดรถ ป้ายบอกทางหรือป้ายสื่อความหมายที่เหมาะสม ที่รองรับขยะและสิ่งปฏิกูลเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว และการพัฒนาทรัพยากรบุคคลอบรมให้ผู้ประกอบการมีจิตบริการและความสามารถด้านภาษาต่างประเทศเพื่อสื่อสารข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยว สอดคล้องกับงานวิจัย Ratanapongtra and et al. (2016) เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไว้ดังนี้ 1) การส่งเสริมและฟื้นฟูทรัพยากรมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว จัดเส้นทางท่องเที่ยวมากกว่าหนึ่งวัน 2) การพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว 3) การส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยวด้านภาพลักษณ์ การพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ศูนย์กลางวัฒนธรรมอาเซียน 4) การส่งเสริมศักยภาพชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และ 5) การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาระบบขนส่งและการจราจร

องค์ความรู้ใหม่ (Originality and Body of Knowledge)

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย ได้องค์ความรู้แนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาสู่ความยั่งยืน ไม่เสี่ยงต่อการถูกทอดถอนจากมรดกโลก โดยการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome) โดยมีแผนขับเคลื่อนภารกิจ และมีการติดตามประเมินผล ข้อมูลสะท้อนกลับเพื่อพัฒนาปรับปรุงต่อไป ทั้งนี้การปฏิบัติงานต้องมีการวางแผนร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยกำหนดให้มีแผนระยะสั้น กลางและยาว ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมเช่น การดูแลรักษาปฏิสังขรณ์ตามอนุสัญญามรดกโลก, การซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์โดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ, การมีระบบระบายน้ำและกำจัดน้ำเสีย เป็นต้น 2) ด้านบริหารจัดการเช่น การปฏิบัติตามแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนา มรดกโลก, มาตรการควบคุมสำรวจติดตามห้ามก่อสร้างในพื้นที่แหล่งมรดกโลก, การบูรณาการบังคับใช้กฎหมายขององค์กรต่าง ๆ การจัดสรรงบประมาณดูแลรักษาคัมภีร์มรดกโลก 3) ด้านบริการและการท่องเที่ยว เช่น ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวมีแผนผัง ห้องฟังบรรยายเพื่อให้เห็นคุณค่ามรดกโลก, มีระบบขนส่งและรถนำเที่ยวอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, จัดระเบียบร้านค้าและพัฒนาคุณภาพสินค้า และ 4) ด้านการมีส่วนร่วม เช่น กระตุ้นส่งเสริมศักยภาพชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว, ส่งเสริมให้มีกลุ่ม ชมรม/บริษัทชุมชนเพื่ออนุรักษ์ป้องกัน, การรณรงค์ความเป็น

พลเมืองที่ดีและการมีส่วนร่วมเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์
อยุธยาสู่ความยั่งยืน ปรากฏดังภาพ

ภาพที่ 1 การขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกทาง
วัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาสู่ความยั่งยืน

ที่มา : Mahantararat and Lapchit (2019)

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถนำผลการ วิจัย ไปปรับใช้ในบริหารจัดการ การกำหนดแผนแม่บท มาตรการและพันธกิจ รวมถึงยุทธศาสตร์ในการ พัฒนออนุรักษ์คุ้มครองมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

1.2 หน่วยงานภาครัฐ องค์การปกครองท้องถิ่นควรกระตุ้นผลักดันส่งเสริมให้ผู้นำชุมชน หรือ ประชาชนรอบบริเวณพื้นที่ได้เห็นคุณค่าของมรดกโลกและมีความสำนึกร่วม โดยรณรงค์และอนุรักษ์ คุ้มครองมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาอย่างต่อเนื่อง

1.3 หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ควรร่วมมือช่วยกันดูแลคุ้มครองรักษาโบราณสถานใน รูปองค์กรหรือบริษัทชุมชน เพื่อปรับปรุงด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม การบริการและการท่องเที่ยว การระดมทรัพยากรและงบประมาณ การส่งเสริมศักยภาพชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยว การสร้าง เครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสืบไป

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์คุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยาน ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและมรดกโลกในพื้นที่อื่น

2.2 ควรศึกษาเกี่ยวกับมาตรฐานและศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกทาง วัฒนธรรมและเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานยูเนสโก (UNESCO)

2.3 ควรศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ และ การบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง (References)

- Chan-Thaweessomboon, R. (2011). **Sustainable Tourism Development: Case study City Chiang Saen history Chiang Rai province.** Chiang Rai: Mae Fah Luang University. [In Thai]
- Chainarong, S. and Thadaniti, S. (2012). **Development of Tourism in Lopburi Ancient City, Lopburi Municipality, Lopburi Province.** Bangkok : Faculty of Architecture, Kasetsart University. [In Thai]

- Division of Archeology, Fine Arts Department. “Ayutthaya Historical Park.” [Online].
Available : <http://www.finearts.go.th/archae/parameters/km/item>
Retrieved March 22, 2018. [In Thai]
- Fine Arts Department, Ministry of culture. (2015). **Cultural World Heritage Site.**
Bangkok: Fine Arts Department. [In Thai]
- Mahantararat, T. and Lapchit, S. (2012). **Participatory Management Model of the World Heritage Site: The Historic City of Phra Nakhon Si Ayutthaya and Associated Historic Towns.** Research Report to National Research Council of Thailand. [In Thai]
- Mahantararat, T. and Lapchit, S. (2019). **Development guidelines for conservation and restoration of the Cultural World Heritage Site of Ayutthaya Historical Park.** Research Report to Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University. [In Thai]
- Mahantararat, T. Lapchit, S. and Boonvissead, S. (2016, May–August). “World Heritage Management with Legal Measures in Preserving Cultural World Heritage Sites: Case Study of Phranakhon Sri Ayutthaya and Its Satellite Towns.” **Krung Kao; ARU Research Journal.** 3(2), 77-88. [In Thai]
- Mahantararat, T. Unkaew, N. (2016). “A Guideline to Preserve and Protect a Cultural World Heritage Site: A Case of the Historic City of Ayutthaya and Associated Historic Towns.” **Journal of Ayutthaya Studies.** 8(2) : 1-10. [In Thai]
- Ministry of Culture. (2018). “World Cultural Heritage Information Center.” [Online].
Available : http://www.thaiwhic.go.th/heritage_culture2. Retrieved March 22, 2018. [In Thai]
- Prongchitr, P. (2018, January-December). “Historic City of Ayutthaya: Dismissal of the World Heritage.” **Journal of Social Sciences Srinakharinwirot University.** 21(1) : 148-158. [In Thai]
- Phrawatmeung, R. (2013). **The Potential Of World Heritage Tourism: A Case Study Of the Historic City of Ayutthaya and Sukhothai, Si Satchanalai, Kamphaeng Phet.** Research Report to Suan Dusit University. [In Thai]

- Ratanapongtra, T. and et al. (2016). “Guidelines on Cultural Heritage Tourism Development in Phra Nakhon Si Ayutthaya.” **The journal of social communication innovation.** 4(2) : 34-45. [In Thai]
- Sopha, C. and et al. (2011). **The study of management potential of worldsheritage tourism site-case study: Ayutthaya historical park and Sukhothai- Sri Satchanalai -Kamphaeng Phet.** Bangkok : Research Report to Suan Dusit University. [In Thai]
- Thongjan, S. and et al. (2013). **Problems Concerning Legal Enforcement on Archaeological Sites, Artifact and Sacred Places: Case Study on Ayutthaya Province Island.** Bangkok : Research Report to Senate Secretariat. [In Thai]
- Varakunwit, S. (2008). **Orientation to Tourism Industry.** Bangkok : Samladda.
- Verawat, A. and Sungraksa, N. (2018, May–August). “Sustainable creative tourism in World Heritage Site of Phra Nakorn Sri Ayutthaya: Revisited the Mission?” **Veridian E-Journal, Silpakorn University.** 11(2) : 3084-3097. [In Thai]